

Denis Visintin – David Di Paoli Paulovich – Rino Cigui, *Le confraternite istriane: Una sintesi, Fonti e Studi per la storia dell'Adriatico orientale*, Vol. III, Pirano / Piran: Società di studi storici e geografici / Društvo za zgodovinske in geografske študije, 2014., 246 str.

Društvo je za povijesne i zemljopisne studije u Piranu objavilo treći svezak serije o izvorima i studijama za povijest istočnog Jadrana (*Fonti e studi per la storia dell'Adriatico orientale*), koji je posvećen povijesti istarskih bratovština. Riječ je zaista o, s obzirom na istraženost povijesti bratovštinskih zajednica na prostoru Istre, sintezi (što je u naslovu knjige i istaknuto) polučeni znanstvenih spoznaja o toj temi. To je ostvarenje, dakle, nastalo trudom trojice autora koji su ulogu bratovština u istarskoj prošlosti objasnili svatko s pozicije svoje struke. U skladu je s time i knjiga podijeljena u tri cjeline. Prvu je odradio Denis Visintin pod naslovom »Le confraternite in Istria: un millennio di storia, economia, religiosità e folclore« (str. 17 – 116), drugu, David Di Paoli Paulovich naslova »Le confraternite in Istria: presenza, aspetti liturgici, devozionali e musicali sacri« (117 – 201) i posljednju Rino Cigui naslova »Documenti« (202 – 237). Na samom je početku knjige objavljena uvodna riječ, »Prefazione« (10 – 12), predsjednika Društva za povijesne i zemljopisne studije u Piranu, Kristijana Kneza, te popis češće korištenih kratica u knjizi, »Sigle e abbreviazioni« (14), dok su na kraju knjige otisnuti i kratki životopisi autora, »Gli autori« (243 – 244). Na početku je ovoga prikaza potrebno istaknuti i likovnu opremu knjige. U njoj je objavljeno 58 crno-bijelih fotografija, 8 tablica, 5 notnih zapisa i faksimil jedne skice procesije.

U uvodnom je dijelu, »Introduzione« (17 – 20), svojega teksta Denis Visintin pružio tek skicu rezultata rada moderne i suvremene historiografije na istarskim bratovštinama odnosno proučavanja i objavljivanja izvora u svezi s njihovim djelovanjem, što je bilo sasvim dovoljno da se čitatelja uvede u problematiku s obzirom na iscrpan popis korištene arhivske građe te objavljenih izvora i literature na kraju teksta, »Fonti e bibliografia« (105 – 110). Potom slijedi poglavlje u kojem je autor objasnio povijesni razvoj bratovština, »Profilo storico« (21 – 30), od njihovih prvih tragova u Veneciji, odnosno na mletačkom dominiju uzduž istočnojadranske obale, pa do 19. stoljeća. Opsežniji je pregled širenja i razvoja bratovština po Istri uslijedio u poglavlju naslova »La diffusione delle confraternite nella penisola istriana« (31 – 46). Prve se takve udruge vjerskog karaktera u Istri osnivaju u Kopru i Trstu (11. stoljeće) da bi im tijekom razvijenoga srednjeg vijeka broj postupno rastao. No, ubrzan se razvitak i potreba za takvim vidom udruživanja stanovništva Istre dogodio u kasnom srednjem i ranom novom vijeku što potvrđuje i broj bratovština koji je početkom 17. st. premašio šest stotina. Vrhunac se ipak dogodio u 18. stoljeću, kada je na prostoru mletačke i austrijske Istre djelovalo između 800 i 850 bratovština. Nakon opsežnijih, slijede kraća poglavlja u kojima autor upozorava na dokumente nastale u kancelarijama svjetovnih i crkvenih vlasti, a u kojima se na raznorazne načine spominju bratovštine. Podatci o njima se, dakle, mogu pronaći i u izvješćima rašporskih kapetana (»Le confraternite nelle relazioni dei capitani di Raspo«, 46 – 47), koparskih podestata i kapetana (»Le

confraternite nelle relazioni dei podestà e capitani di Capodistria«, 47 – 49), providura za Istru (»Le confraternite nelle relazioni dei provveditori istriani«, 49 – 50) te u crkvenim izvješćima (»Le confraternite nelle relazioni ecclesiastiche«, 50 – 57). Zahvaljujući bratovštinskim statutima, poslovnim knjigama i čitavu nizu dokumenata koje su bratovštine producirale, autor je u općim crtama naznačio njihovu unutarnju organizaciju u poglavlju: »Gli statuti e l'organizzazione interna« (57 – 61). Statuti su bratovština bili pisani na trima jezicima i dvama pismima – na latinskom i talijanskom latiničnim te na hrvatskom glagoljičkim pismom. Unatoč razlikama u jezicima i pismima, statuti su međusobno, glede sadržaja, vrlo slični. S obzirom na sačuvanost, najstariji su statuti u Istri sljedeći: statut bratovštine sv. Bartula (1523. – 1607.) u Roču, statut bratovštine sv. Andrije (1556.) u Umagu te statuti bratovština sv. Ivana (1578. – 1610.) i sv. Roka (1595. – 1663.) u Boljunu. Lokalni su župnici bili uglavnom upraviteljima bratovština, a gastalde se biralo među članovima koji su svojim ponašanjem bili uzorima ostalim članovima i koji su istovremeno morali vladati vještinama upravljanja pokretnom i nepokretnom imovinom bratovštine. Gastaldi su bili dužni godišnje (najčešće na blagdan patrona bratovštine), kao i na kraju svojega mandata, podnositi izvješće o radu. U poglavlju naslova »Profilo economico-patrimoniale delle confraternite« (62 – 87) autor upozorava na ekonomsku ulogu bratovština te donosi izvorne vijesti o načinima upravljanja bratovštinskim imetkom. U nizu je istarskih gradova djelatnost bratovština oslikavala i njihov društveni ugled i gospodarski značaj, a financijski su po svemu sudeći najbogatije bile bratovštine u Kopru. Autor također upozorava i na povijesni tijek koji je vodio prema kraju ere bratovština u Istri – francusku vladavinu za koje je velik broj bratovština zatvoren te im je i imovina bila zaplijenjena, osobito na pulskom i koparskom području. Uslijedilo je razdoblje Druge austrijske uprave u Istri tijekom koje je došlo do smirivanja situacije i djelomičnog oživljavanja djelovanja bratovština, što je opisano u poglavlju naslova »Le confraternite negli atti della Giunta e della Dieta provinciale dell'Istria« (87 – 94). Autor je prije zaključnog poglavlja (»Conclusioni«, 103 – 104) prikazao sudjelovanja bratovština u liturgijskim slavljinama, odnosno vjerske sastavnice njihova djelovanja u pučkim pobožnostima na velike blagdane u poglavljinama o procesijama (»Le processioni«, 95 – 96), o vanjskom izgledu bratova preko odjeće (»Gli abiti«, 96 – 100) i preko instrumenata – bratovštinskog znakovlja, poput stjegova, natpisa i kipova svetaca zaštitnika, koje se nosilo u procesijama, i slično (»Gli attrezzi delle confraternite«, 100 – 103).

David Di Paoli Paulovich svoj prilog započinje poglavljem o prisutnosti bratovština u istarskim društvima i njihovoj ulozi (»La presenza delle confraternite in Istria e loro funzioni«, 117 – 130), nakon čega pruža uvid u brojnost i rasprostranjenost bratovština po Istri preko popisa bratovština po različitim ključevima – najprije slijedi popis bratovština posvećenih brojnim svetcima i sveticama, a zatim i popis bratovština po pojedinim mjestima, odnosno župama, počevši od Trsta preko Milja, Kopa pa obalom do Pule i potom prema središnjoj i gornjoj Istri. Autor je naveo i veći broj primjera sudjelovanja bratovština u procesijama tijekom velikih blagdanskih misnih slavlja te je upozorio i na raznorazne aktivnosti u kojima su bratovštine sudjelovale tijekom liturgijske godine. Posljednje je poglavlje posvetio glazbenom izričaju bratovština tijekom vjerskih blagdanskih proslava i njihovim

napjevima (»Le confraternite e la musica sacra: canti in uso alle confraternite e trascrizioni musicali«, 181 – 189). Na kraju je teksta popis korištenoga arhivskog gradiva te objavljenih izvora i sekundarne literature, »Fonti e bibliografia« (190 – 196), objavljen tako da su na početku opće bibliografske jedinice, a potom one o bratovštinama po istarskim mjestima.

U dijelu knjige koji je posvećen izvorima, autor Rino Cigui pripremio je prijepise dokumenata nastalih zahvaljujući bratovštinama pa započinje statutima bratovštine Svetoga Božjeg imena (1605.) u Brtonigli (203 – 206), bratovštine Bezgrešne Djevice Marije (1855.) u Momjanu (206 – 208), bratovštine Majke Božje Karmelske (1903.) u Miljama (208 – 212), bratovštine sv. Andrije (1908.) u Umagu (212 – 215) i bratovštine sv. Jurja (1912.) u Buzetu (215 – 217). Slijede zatim prijepisi inventara imovine bratovštine posvećene Gospi (1659.) iz Nogareda (217 – 218) i onoga bratovštine svetih Hermagore i Fortunata (s.a.) iz Brtonigle (218 – 220), kao i tablično prikazani popisi prihoda i rashoda bratovština na područjima Buzeta, Grožnjana, Labina, mjesta na istarskom Krasu, potom područja Pule, Bala, Milja i Oprtlja za 1796. ili 1797. godinu (224 – 237).

Ovo je izdanje Društva za povijesne i zemljopisne studije u Piranu u svakom pogledu vrijedan doprinos poznavanju i proučavanju istarske pučke religioznosti. Autori su prošlost i vijek trajanja bratovština Istre znanstvenoj, stručnoj i općoj javnosti predstavili s više različitih kutova gledanja, svima na zanimljiv i pitak način te su zahvaljujući svojem pristupu postigli željen, u naslovu istaknut, cilj – sintezu trenutnih spoznaja o povijesti bratovština istarskog poluotoka. Takvo se, dakle, ostvarenje mora promatrati, prije svega, kao poticaj daljnjem proučavanju bratovštinskih zajednica te se s obzirom na atraktivnost zadatka možemo nadati da će Visintin, Di Paoli Paulovich i Cigui biti prisiljeni iznova se dohvatiti pripreme novoga, dopunjenog izdanja ove sinteze.

Ivan Jurković